

ÇOCUK ve GENÇ İŞÇİLERİN ÇALIŞTIRILMASININ ESASLARI

Faruk YÜKSEL (*)

1- GİRİŞ

Çalışma yaşına ilişkin hususlar 4857 sayılı İş Kanunu¹ ile düzenlenmektedir. Ayrıca konu ile ilgili olarak Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik² çıkarılmıştır.

Bu düzenlemelere göre genel olarak 15 (on beş) yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak gereken şartların yerine getirilmiş olması kaydıyla 14 (on dört) yaşını doldurmuş çocuklar da çalıştırılabilir.

Yazımızda yukarıda açıklanan düzenlemeler çerçevesinde kimlerin çocuk ve genç işçi olduğu ve bu nitelikte işçilerin çalıştırılmasının şartları ve sınırları ile ilgili bilgiler verilecektir.

2- ÇOCUK ve GENÇ İŞÇİ NE DEMEKTİR?

Genç işçi, 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış işçiyi ifade etmektedir. Genç işçilerin çalıştırılabileceği işlere örnek olarak; kasaplarda yardımcı işler, çay işleme işleri, çeşitli kurumu yemişlerin hazırlanması işleri, mağaza ve dükkanlarda satış, etiketleme ve paketleme işleri, büro işyerlerinde büro işleri ve yardımcı işler, el ilanı dağıtım işleri, araçsız olarak 10 kg'dan fazla yük kaldırılmasını gerektirmeyen torbalama, fiçilama, istifleme ve benzeri işler, su bazlı tutkal, jelatin ve kola imali işleri gösterilebilir.³

Çocuk işçi ise, 14 yaşını bitirmiş ancak 15 yaşını doldurmamış işçileri tanımlamaktadır. Çocuk işçilerin çalıştırılabilmesi için, ilköğretimini tamamlamış olması da gerekmektedir. Yani yaş şartını yerine getirdiği halde ilköğretimini tamamlamamış olan kişiler çalıştırılmaz.

(*) SGK Baş Müfettişi

¹ 10/06/2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

² 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³ Tamamı Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Ek-2 listede görülebilir.

Çocuk işçiler ancak **hafif işlerde** çalıştırılabilir. **Hafif iş**, yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;

- a) Çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan,
- b) Okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işlerdir.

Bu işlere; esnaf ve sanatkarların yanında satış işleri, büro hizmetlerine yardımcı işler, fırın, pastane, manav, büfe ve içkisiz lokantalarda komi ve satış elemanı olarak yapılan işler, spor tesislerinde yardımcı işler örnek gösterilebilir⁴.

Çocuk ve gençler; 4857 sayılı İş Kanununun 69 uncu maddesinde belirtilen gece dönemine rastlayan sürelerde yapılan işler, maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işler, Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde 18 yaşını doldurmamış kişilerin çalışmasının yasaklandığı işler, Hazırlama, Tamamlama ve Temizleme İşleri Yönetmeliği kapsamındaki işler gibi işlerde kesinlikle çalıştırılmazlar.

3- ÇOCUK ve GENÇ İŞÇİLERİN İŞE ALINMASINDA UYULACAK ŞARTLAR

Öncelikle tüm işverenler, çocuk ve genç işçi çalıştıramaz. Bazı işverenlerin bu kişileri çalıştırması mümkün değildir.

- a) Çocuklara karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyen,
- b) Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olan, işveren veya işveren vekilleri çalıştıramazlar.

Çocuk ve genç işçinin işe alınmasında ve çalıştırılmasında; güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psikososyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca çocuk ve genç işçiler; öğrenci iseler okula devam etmelerine ve okuldaki başarılarına ve mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işler için işe alınabilirler. İşverenler bu nitelikteki işlere çocuk ve genç işçi almadan önce şu şartları yerine getirmek zorundadır:

- a) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisine, çocuk ve genç işçinin çalıştırılacağı iş, karşılaşılabileceği riskler ve alınan önlemler hakkında bilgi vermelidir.
- b) Okula devam eden çocuk ve genç işçiden çalıştırmaya başlamadan önce, öğrenci olduğuna dair belge almalı ve bu belgeyi özlük dosyasında muhafaza etmelidir.
- c) Çocuk ve genç işçinin velisi veya vasisi ile yazılı iş sözleşmesi yapmalıdır.

Ayrıca işverenler; çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konusunda bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını sağlamakla yükümlüdürler.

Çocuk ve genç işçiler çalıştırılmaya başlanmadan önce; işyerindeki riskler, işe uyum, kanuni hakları ve yapılacak işin niteliğine göre gerekli konularda bilgilendirilmek zorundadır.

İşverenler, çocuk ve genç işçinin işe başlamasından önce veya çalışma esnasında çalışma koşullarında değişiklik olması gerektiği hallerde aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmalıdır;

- a) İşyeri ve işin yapıldığı yerin uygunluğu ve tanzimi,
- b) Kullanılan iş ekipmanlarının şekli, sırası ve bunların kullanılış biçimleri,

⁴ Tamamı Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Ek-1 listede görülebilir.

- c) İş organizasyonları,
- d) Çocuk ve genç işçilere verilen eğitimin ve talimatların düzeyi.

Değerlendirmeye göre çocuk ve genç işçilerin fiziki veya zihinsel gelişmeleri ile güvenlikleri yönünden risk tespit edilirse, en kısa sürede gerekli tıbbi kontrollerin yapılması gerekmektedir.

4- ÇOCUK ve GENÇ İŞÇİLERİN ÇALIŞMA SÜRELERİNİN BELİRLENMESİ

Çocuk ve genç işçilerin çalıştırılmalarında dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birisi de çalışma süreleridir. Bu nitelikteki işçilerin çalışma süreleri için üst sınırlar belirlenmiştir.

Öncelikle, temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri en fazla günde **7 (yedi) saat** ve **haftada 35 (otuzbeş) saat** olabilir. Ancak, işçinin 15 yaşını tamamlamış olması şartıyla bu süre uzatılabilir. Ancak çalışma süresi her hal ve durumda, günde **8 (sekiz)** ve haftada **40 (kırk)** saate kadar arttırılabilir.

Günlük çalışma sürelerinin, üst sınırı aşmamak kaydıyla parçalara ayrılması da mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Böyle bir durumda, çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmidört saatlik zaman diliminde, kesintisiz ondört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanmalıdır. Yani, günlük çalışma sürelerinin parçalara ayrıldığı durumlarda işçinin her gün için **aralıksız 14 (ondört) saat** dinlenmesi sağlanmalıdır.

Okula devam eden çocuklar için farklı çalışma süreleri tespit edilmiştir. Bu nitelikteki işçilerin eğitim dönemindeki çalışma süreleri, en fazla günde 2 (iki) saat ve haftada **10 (on) saat** olabilir. Ayrıca çalışma saatlerinin, çocuk veya genç işçinin eğitim saatleri dışında belirlenmiş olması gerekir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda açıklanan şekilde belirlenebilir.

Çocuk ve genç işçilerin günlük ve haftalık çalışma süreleri hesaplanırken aşağıda belirtilen süreler de çalışılmış gibi kabul edilerek çalışma süresine eklenir:

- a) İşverenin vermesi gereken eğitimlerde geçen süreler,
- b) İşverenin işyeri dışında gönderdiği kurslar ve toplantılarda geçen süreler ile yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen mesleki eğitim programlarında geçen süreler,
- c) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından çalışan çocuk ve gençler ile ilgili olarak düzenlenen konferans, kongre, komisyon ve benzeri toplantılara temsilci olarak katılmaları nedeniyle işlerine devam edemedikleri süreler.

5- ÇOCUK ve GENÇ İŞÇİLERİN İZİNLERİ

Çalışma sırasında çocuk ve genç işçilere ara dinlenmesi bir zorunluluktur. Ara dinlenmesi süreleri yapılan işin süresine göre belirlenmelidir. İşverenler çocuk ve genç işçilere;

- a) İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde **30 (otuz) dakika**,
- b) Dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde **60 (altmış) dakika** ara dinlenmesi vermek zorundadır.

Ayrıca 60 dakika ara dinlenmesi verilmesi gereken işlerde, ara dinlenmesi çalışma süresinin ortasında verilmelidir. Örneğin altı saat süren bir işte bir saatlik ara dinlenmesi üçüncü saatin sonunda verilmelidir.

Çocuk ve genç işçilere hafta tatili izni kullandırılmasının şartları ise şöyledir:

a) Hafta tatili izinleri **kesintisiz** olmalıdır.

b) Hafta tatili izinleri **40 (kırk) saatten** az olmamalıdır.

Ayrıca, çocuk ve genç işçilerin ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmaları yasaktır. Yani bu günlerde kendilerine izin verilmek zorundadır.

Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izni kullandırılan günler ile ulusal bayram ve genel tatil günlerine ilişkin ücretleri çalışma karşılığı olmaksızın ödenmelidir.

Çocuk ve genç işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresi **20 (yirmi) günden** az olamaz. Genel olarak yıllık ücretli izin süresinin kesintisiz kullandırılması gerekir. Ancak, yararına olduğu durumlarda ve çocuk ve genç işçinin istemesi şartıyla yıllık izin süresi en fazla ikiye bölünerek kullandırılabilir.

Okula veya eğitime devam eden çocuk ve genç işçilere yıllık ücretli izinleri okulların tatil olduğu, kursa ve diğer eğitim programlarına devam edilmediği dönemlerde verilir.

6- SONUÇ

Çocuk işçi, 14 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış işçiler; genç işçi ise, 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış işçilerdir. Bu işçiler, ancak belli işler de çalıştırılabilirler. Yapılacak iş çalışmalarının yasak olmadığı bir iş dahi olsa; kişisel ve psikolojik özellikleri, yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınmalıdır. Çalıştırıldığı iş veya işyerlerinde yapılacak değişiklik ve düzenlemelerde de bu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

İşverenler çocuk ve genç işçi çalıştırmaya başlamadan önce; kendisine ve velisi veya vasisine iş ile ilgili bilgileri ve gerekli işbaşı eğitimi vermeli, düzenlenen iş sözleşmesi ve işçi öğrenci ise öğrenci belgesini özlük dosyasında saklamalıdır.

Çocuk ve genç işçiler en çok günde 8 ve haftada 40 saat çalıştırılabilir, yaptıkları işin süresine göre 30 veya 60 dakika ara dinlenmesi verilmesi zorunludur. Bu nitelikteki işçilerin hafta tatili 40 saatten ve yıllık ücretli izin süreleri 20 günden az olamaz.